ISSN (print) 2708-7530
Наукові перспективи № 6(60) 2025

*УДК: 159.9:373.5*

*https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-6(60)-1523-1533*

**Притула Олеся Арсенівна** кандидат психологічних наук, практикуючий психолог, член громадської організації "Українська асоціація арт-терапевтів", старший викладач кафедри психології та соціальної роботи, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, тел.: (0352) 51-75-63, https//orcid.org/ 0000-0003-4257-6342

# ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ УЧНІВ У СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

**Анотація.** Актуальність розробки концепції психологічної експертизи освітнього середовища визначається потребою вивчення впливу умов освітнього середовища на особистісний розвиток її суб'єктів, на підтримку та формування таких якостей особистості, які, як включені до суспільних відносин, забезпечували б випускникам шкіл успішне функціонування в ній, особливо це важливо в умовах війни, коли життєстійкість, адаптивні копінги та здатність посттравматичного зростання набувають все більшого значення. Метою будь-якої експертизи є відповідь на поставлене питання, яке оформляється у вигляді експертного висновку. Питання, запропоновані для експертного розгляду, визначаються на основі реальних потреб освітньої практики, що розвивається. Існує досить велика невизначеність у змістовному наповненні та співвідношенні таких близьких понять, як «розвиток», «зміна», «еволюція», «трансформація», «вдосконалення», «становлення», «формування». Нині в Україні існує потреба у визначенні нових норм, зокрема вікового розвитку учнів, це має робитися з урахування травм війни, впливу дистанційної освіти та штучного інтелекту на когнітивний, соціальний, моральний і, певною мірою, фізичний розвиток нинішніх дітей. Сьогодні, спираючись на позитивну психологію, психологію стійкості та підхід, орієнтований на рішення, експерти виділяють не лише роль індивідуальності, а й соціальних ресурсів і добрих соціальних відносин як важливих для благополуччя та належного функціонування. Шкільні психологи відіграють життєво важливу роль у сприянні академічному, соціальному та емоційному благополуччю учнів. Завдяки оцінюванню, консультуванню, втручанню та дослідженням, шкільні психологи сприяють створенню позитивного шкільного середовища та підвищенню успішності учнів. В умовах війни першочерговими завданнями психологічної експертизи в системі освіти мають стати наступні: вікові особливості й пізнавальні потреби учнів; враховування досвіду (у тому числі й травматичного) учнів; розвиток мотивації

до пізнавальної діяльності; розвиток емоційного інтелекту; ресурси посттравматичного зростання та життєстійкості.

**Ключові слова:** експертиза, освітнє середовище, освіта, учні, шкільний психолог, особистісний розвиток, життєстійкість.

**Prytula Olesia Arsenivna** Candidate of Psychological Sciences, practicing psychologist, Member of the Ukrainian association of art therapists, Senior Lecturer at the Department of Psychology and Social Work, West Ukrainian National University, Ternopil, te.: (0352) 51-75-63, https//orcid.org/0000-0003-4257-6342

## PSYCHOLOGICAL EXPERTISE AS A TOOL FOR SUPPORTING STUDENTS IN THE SCHOOL PSYCHOLOGICAL SERVICE SYSTEM

**Abstract.** The relevance of developing the concept of psychological expertise of the educational environment is determined by the need to study the influence of the conditions of the educational environment on the personal development of its subjects, on the support and formation of such qualities of personality that, as included in social relations, would ensure successful functioning of school graduates in it, this is especially important in conditions of war, when resilience, adaptive coping and the ability to post-traumatic growth are becoming increasingly important. The purpose of any expertise is to answer the question posed, which is formalized in the form of an expert opinion. The questions proposed for expert consideration are determined on the basis of the real needs of developing educational practice. There is quite a lot of uncertainty in the content and correlation of such close concepts as "development", "change", "evolution", "transformation", "improvement", "formation", "formation". Currently, Ukraine needs to define new norms, in particular, the age-related development of students, which should be done taking into account the trauma of war, the impact of distance education and artificial intelligence on the cognitive, social, moral and, to some extent, physical development of today's children. Today, drawing on positive psychology, resilience psychology and a solution-oriented approach, experts highlight not only the role of individuality, but also social resources and good social relationships as important for well-being and proper functioning. School psychologists play a vital role in promoting the academic, social and emotional well-being of students. Through assessment, consultation, intervention and research, school psychologists contribute to the creation of a positive school environment and increase student success. In conditions of war, the primary tasks of psychological expertise in the education system should be the following: age characteristics and cognitive needs of students; taking into account the experience (including traumatic) of students; developing motivation for cognitive activity; development of emotional intelligence; resources for post-traumatic growth and resilience.

**Keywords:** expertise, educational environment, education, school psychologist, personal development, resilience.

**Постановка проблеми.** Зі зростанням усвідомлення переваг ресурсів психічного здоров'я в школах зростав і попит на шкільних психологів, які розробляють дієві стратегії, що допомагають учням досягати успіхів як у класі, так і поза ним. Вони мають технічні навички для оцінювання учнів та міжособистісні навички, щоб бути надійним партнером для учнів, батьків та вчителів. Протягом 2017-2019 років організатори системи освіти в США зіткнулися з приголомшливою статистикою: майже 30% учнів були байдужими до навчання, а 80% мали виражений страх зазнати невдачі та низьку мотивацію досягнень. Визнаючи нагальну потребу у втручанні, було прийнято рішення звернутися за допомогою до організації з психологічної оцінки під назвою Центр ефективної шкільної практики (CESP). Завдяки ретельній оцінці CESP надав розуміння когнітивних та емоційних потреб учнів, показавши, що багато хто з них боровся з такими глибинними проблемами, як тривожність; проблеми, зумовлені насилляв в родині; переживання втрати рідних чи звичного оточення. Озброєні цією інформацією, викладачі впровадили індивідуальні програми підтримки, що призвело до вражаючого 50% збільшення залученості учнів протягом двох років. Це підкреслює критичну роль, яку психологічна оцінка може відігравати у виявленні перешкод на шляху до навчання та створенні середовища, де кожен учень може розвиватися та самовдосконалюватися [7]. На сьогодні дана проблема актуальна й для України, оскільки з 2020 року діти перебували на дистанційному навчанні через пандемію коронавірусу, а з 2022 року стикнулися з незнаним раніше травмівним воєнним досвідом, на сьогодні вже можна стверджувати – множинним та всеохоплюючим, подолати який ресурсів не мають ні діти, ні дорослі. За таких умов психологічна експертиза учнів у системі шкільної психологічної служби набуває все більшої актуальності, а її результати сприятимуть посттравматичному зростанню та підвищенню життєстійкості дітей і підлітків.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У вітчизняній психології нині приділяється велика увага питанням психологічної експертизі освіти. Вагомий внесок у вирішення завдання психологічного аналізу навчального посібника зробили співробітники Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України – Г. Костюк, Ю. Гільбух, М. Ричик, І. Синиця, Ю. Швалб та ні [3]. Звернення до вивчення проблеми гуманітарної експертизи у психологічній науці (О. Анісімов, І. Ашмарін, Г. Балл, С. Баронене, С. Братченко, Г. Іванченко, В. Ланкін, Д. Леонтьєв, О. Лактіонова, С. Максименко, Г. Мкртчян, В. Панок, М. Рон, Ф. Сафуанов, Г. Скірбекк, В. Слободчиков, М. Слюсаревський, А. Тубельський, Г. Тульчинський, А. Хараш, В. Чернобровкін, Ю. Швалб, Б. Юдін, В. Ясвін)

дозволило визначити її особливим феноменом із внутрішньо притаманною множиною невизначеностей, які детермінують вплив новацій на людину і таким чином постають головним об'єктом експертизи [1]. У процесі освіти та соціалізації, який, поряд із дозріванням тіла, визначає особистість індивіда та має вирішальне значення для того, якою людиною він/вона стає, неможливо ігнорувати цінності, що існують у нашій культурі. Однією з найважливіших цінностей є визнання статусу людини як суб'єкта та її права розвивати свій справжній потенціал, незалежно від релігії чи етнічної приналежності (APA, 2018). Варто зазначити, що людство народжується у стосунках з іншими, і благополуччя однієї людини закінчується там, де шкодить іншій. На практиці узгодити благо індивіда та благо інших непросто і часто вимагає глибшого осмислення діяльності, яку він/вона здійснює, та своїх професійних рішень, і це завжди вимагає індивідуального підходу. Освіта – це явище, сутність якого полягає в підготовці залежної людини – дитини – до життя серед інших та з іншими. Ця концепція супроводжується припущенням, що освіта – це, по суті, навмисний процес, який здійснюють люди, які соціально призначені (делеговані) для виконання ролі вихователів дитини. Іншими словами, бути вихователем є невід'ємною частиною їхньої професійної ролі чи соціального становища. Безсумнівно, така ситуація виникає в сім'ї та освітніх закладах, створених для досягнення освітніх цілей у рамках освітнього процесу, що визначається як процес, що супроводжує дозрівання тіла, відбувається в асиметричній взаємодії між учителем та учнем і призводить до розумового розвитку останнього, головним чином у соціальному (розвиток соціальних навичок) та моральному плані [9].

Існує досить велика невизначеність у змістовному наповненні та співвідношенні таких близьких понять, як «розвиток», «зміна», «еволюція», «трансформація», «вдосконалення», «становлення», «формування». Як справедливо зазначає В. Панок, нині в Україні існує потреба у визначенні нових норм, зокрема вікового розвитку учнів, це має робитися з урахування травм війни, впливу дистанційної освіти та штучного інтелекту на когнітивний, соціальний, моральний і, певною мірою, фізичний розвиток нинішніх дітей.

**Мета статті** – визначити особливості психологічної експертизи як інструменту підтримки учнів у системі шкільної психологічної служби.

**Виклад основного матеріалу.** Психологічний тест – це стандартизований показник вибірки поведінки людини, який використовується для вимірювання індивідуальних відмінностей між людьми [5]. Здебільшого тести у психологічній експертизі використовуються як спосіб вимірювання відмінностей між людьми або відмінностей у однієї й тієї ж людини з плином часу [8]. Необхідність використання тестів у психологічній експертизі в системі освіти визначає слабкі та сильні сторони учнів, підтримує індивідуалізовані плани уроків, контролює

прогрес у навчанні та в психологічному зростанні, визначає когнітивні обмеження, допомагає педагогам в адміністративній та академічній роботі, сприяє профорієнтації учнів. Останнє, а саме, визначення професійних здібностей учнів є дуже важливим завданням психологічної експертизи [4].

Експертизу як процес можна охарактеризувати через результат, що передбачає аналіз діяльності експертів (зовнішня експертиза) та власне самого психолога або управління (самоекспертиза), має конкретний зміст, методи, засоби і форми. Психологічна експертиза як процес у змістовому аспекті визначається сферою її застосування, яка зумовлює не тільки постановку експертних задач, вибір засобів і процедур дослідження, але й спосіб застосування отриманих результатів. Експертиза також є рефлексією практики і, відповідно, передбачає зосередження експерта на змісті експертизи, осмислення передумов, закономірностей і механізмів діяльності, виявлення сутнісних ознак [1]. Експертиза спирається на ті складники рефлексивного аналізу, які пов'язані з переходом від ситуативного погляду на події до явного, формалізованого логічно розчленованого знання із застосуванням гіпотез, ідеалізацій. Завдяки такому аналізу експерт отримує можливість сформулювати відповіді на питання, що стосуються предмета експертного дослідження: у чому причина труднощів; що є системотворчим в аналізованому випадку – події чи явища; чим вони відрізняються від інших; у чому полягає перспективність досліджуваного випадку у порівнянні з іншими.

Психологічна експертиза в системі освіти має базуватися на стандартах, зокрема, актуальним завданням перед українським психологічним товариством постає адаптація Стандартів освітнього та психологічного тестування – це набір стандартів тестування, розроблених спільно Американською асоціацією досліджень в освіті (AERA), Американською психологічною асоціацією (APA) та Національною радою з вимірювання в освіті (NCME). Найновіше, 7-е видання, доступне у друкованому вигляді, а також для вільного завантаження у форматі PDF англійською та іспанською мовами [8].

Виходячи з аналізу практики, що склалася проведення експертизи в освіті, можна виокремити такі її основні функції: прогностичну; нормативну; оцінну; дослідницьку; розвивальну [2].

Деякі з ключових обов'язків та ролей шкільного психолога включають:

- ✓ Оцінювання учнів. Шкільні психологи проводять оцінювання, щоб визначити, чи мають учні когнітивні проблеми або проблеми у навчанні. Вони також можуть проводити оцінювання, щоб виявити сильні сторони та сфери, де учням може знадобитися додаткова підтримка. Шкільні психологи прагнуть зрозуміти дитину в цілому в школі, вдома та в громаді. Шкільні психологи мають всі можливості для захисту потреб учнів.

✓ Консультаційні послуги та послуги з питань психічного здоров'я. Шкільні психологи надають консультаційні послуги та інші послуги з питань психічного здоров'я учням, які мають емоційні або поведінкові проблеми. Вони також можуть надавати кризову допомогу та підтримку учням, які пережили травму.

✓ Консультації та співпраця зі шкільним персоналом, сім'ями та громадськими ресурсами. Шкільні психологи працюють з вчителями, адміністрацією та сім'ями, щоб створити сприятливе середовище для учнів. Вони можуть надавати консультації та співпрацювати з іншими фахівцями для розробки планів для учнів з особливими потребами. Вони також працюють з громадськими ресурсами, щоб забезпечити додаткову підтримку учням та їхнім сім'ям.

✓ Програми втручання та профілактики. Шкільні психологи розробляють та впроваджують програми для запобігання та вирішення проблем, що впливають на академічне та соціально-емоційне благополуччя учнів. Вони можуть надавати підтримку учням, які мають проблеми з відвідуваністю, поведінкою або успішністю. Наприклад, шкільні психологи часто підтримують учнів з відмовою від навчання, тривогою та проблемами з виконавчими функціями, співпрацюючи з сім'ями та вчителями.

✓ Дослідження та аналіз даних. Шкільні психологи часто проводять дослідження, щоб краще зрозуміти фактори, що впливають на академічний та соціально-емоційний розвиток учнів. Вони також аналізують дані для оцінки ефективності програм втручання та профілактики [6].

Кінцевою метою будь-якої експертизи у найзагальнішому вигляді є відповідь на поставлене питання, яка оформляється як експертний висновок. Питання, запропоновані для експертного розгляду, визначаються на основі реальних потреб освітньої практики, що розвивається.

Експертний висновок – це оформлений у письмовій формі висновок про результати експериментально-психологічного дослідження, що містить відповіді на запитання, визначені запитом на проведення експертизи. Експертний висновок є документом, оформленим відповідно до встановлених вимог, який містить мотивовану експертну оцінку, тобто думку, судження експерта про предмет експертизи. Висновок зазвичай складається з трьох частин: вступу, опису результатів дослідження і їх обговорення з формулюванням відповідей на запитання, поставлені перед експертизою. У вступі вказуються час і місце проведення експертизи, прізвище підекспертного, відомості про експерта, обґрунтування необхідності проведення експертизи, короткі обставини справи, джерела інформації використані експертизою. У другій частині викладається суть досліджень. Цей розділ має важливе процесуальне значення, тому що

доказову силу результати експертизи здобувають тільки в тому випадку, якщо для їхнього одержання були використані специфічні, тільки даному виду експертизи властиві методи дослідження. У зв'язку з цим обов'язково перерахування методів і методик дослідження, використаних при проведенні експертизи. Варто мати на увазі, що висновок експертизи адресується не фахівцям-психологам, тому, називаючи методику по імені автора, як це часто прийнято, варто вказати і її призначення (наприклад, методика Векслера для дослідження інтелекту). У третій – повторюються питання і формулюються відповіді експертизи [3].

Наведемо приклад експертного висновку, складеного нами за запитом вчителя молодших класів загальноосвітньої школи Черкаської області.

Даний висновок виданий за зверненням батька ПІБ (дата народження 00.00.2000 року) з приводу діагностики психологічного стану Є. та сприймання ним стосунків у сім'ї, зокрема з матір'ю.

Проведено психодіагностичне обстеження за методиками: малюнок «Дім, Дерево, Людина», малюнок «Моя сім'я», малюнок «Неіснуюча тварина» та малюнок «Баранчик у пляшці», у психодіагностиці також використано метафоричні асоціативні картки.

Встановлено, що рівень фізичного та психологічного розвитку Є. Відповідає віковим нормам. Хлопчик характеризується гарною зоровою та руховою координацією, має сформовані комунікативні навички, вміє продуктивно взаємодіяти у конфліктних ситуаціях, без фізичної та вербальної агресії, однак часто виявляє високу тривожність та уникає соціальної взаємодії у ситуаціях, які негативно впливають на його самооцінку. Стосовно фізичного розвитку, то через зайву вагу, виражені проблеми з ендокринною системою та прагнення до ізоляції, рухова активність знижена.

Є. комунікабельний, але щирий та відкритий лише у стосунках з людьми, які до нього добре ставляться; високий рівень тривожності та нестійка, переважно занижена самооцінка зумовлені булінгом, фізичним та емоційним нехтуванням з боку матері та сестри. Самооцінка Є. знижується, рівень тривожності зростає, коли він не розуміє, за що має просити пробачення у матері, якщо поводився цілком відповідно до її вимог. Спостерігається відсутність толерантності до невизначеності, страх неконтрольованості оточення, страх зробити помилку, особливо в присутності матері та сестри. Згадки про матір та сестру викликають у Є. соматичні реакції: почервоніння шкіри, спітніння, тремор рук, все це зумовлено сильним страхом взаємодії з ними. Зі старшим братом Є. майже не спілкується, ймовірно, через велику різницю у віці та роздільне проживання, у бесіді про брата не згадував.

Виявлено помірний рівень психологічного благополуччя, який залежить від схвалення чи осуду, звідси й захисне бажання обмежити коло спілкування аж до соціальної ізоляції, оскільки лише вдома з татом Є. відчуває себе у безпеці.

Своєї родиною вважає тата, з батьками мами не спілкується та докладає зусиль щоб пригадати їхні імена, при згадках про матір і сестру когнітивна активність сповільнюється, спостерігаються паузи між словами, тремтіння, однак у розмові про тата хлопчик спокійний, більш активний, хоча й виявляє помірний рівень тривожності, насамперед, зумовлений страхом за своє майбутнє, продовженням булінгу з боку матері та сестри, а також відсутністю моделей реагування на лайливі слова матері про батька.

Емоційний стан Є. нестійкий, загострена чутливість до довкіллєвих впливів, у тому числі до справедливості, труднощі адаптації, зумовлені опорою на когнітивні та поведінкові копінг-стратегії при запереченні емоційних копінгів; часто – ігнорування власного емоційного стану. Виражена вибірковість в контактах з людьми. Звужена зона життєвого комфорту: потреба в сприятливих умовах, схильність в ідеалах, зокрема в ідеальних стосунках, страх нових контактів, страх бути викраденим матір'ю та сестрою, який вже набуває нав'язливого характеру і суттєво позначається на соціальній адаптації Є. Виражений контроль над проявами почуттів і вчинків, розкутість у дуже вузькому колі близьких контактів. Потреба у спокої. Стрес, викликаний конфліктом між надією і необхідністю (бажаннями і реальністю), у зв'язку зі станом вираженого розчарування..

Стосунки в родині: виражена прихильність до батька, визнання його авторитету і надія, що він захистить від проблем. Розкутість, щирість у спілкуванні з батьком, уникання соціальної взаємодії з іншими людьми через страх булінгу, матір і сестру сприймає як загрозу стосункам в родині, що нині склалася, страх майбутнього, зумовлений конфліктами у родині. Ключові моменти ставлення Є. до батька – захист, до матері – страх і інколи відчай. Стосунки з ровесниками та однокласниками нейтральні.

Водночас, Є. адекватно реагує на різні життєві ситуації, вміє стримувати негативні емоції, співвідносить характер емоційної поведінки з її наслідками для тих, хто поряд.

Спостерігається середній рівень регуляції своєї діяльності та поведінки, виявлено нестійку, часто занижену самооцінку, яка залежить від схвалення чи осуду значущих осіб.

За результатами діагностики рекомендовано забезпечити емоційно комфортні та безпечні, умови проживання Є., сприяти розширенню поведінкових та емоційних патернів, необхідних для успішного функціонування в родині та поза нею.

Ми зазначаємо, що загалом система освіти та психологічна експертиза в ній повинні виконувати дві функції: адаптивну та емансипаційну. Перша готує учня до того, щоб бути людиною, яка адаптується до суспільства, тоді як друга допомагає йому/їй бути незалежною, відповідальною та творчою особистістю.

На нашу думку, вони не суперечать одне одному, а доповнюють одна одну. Однак легше побачити нерівності в тому, як адаптивна функція реалізується в освітньому процесі, ніж у виконанні емансипаційної функції, яка стає надзвичайно важливою в наші дні. Людина повинна бути готова приймати автономні рішення та будувати своє життя з іншими людьми та серед них, у певній спільноті та культурі. Щоб долати життєві виклики, людина повинна знати моральні та соціальні правила та мати необхідні навички (рефлексивність, критичне мислення), які вона повинна творчо використовувати та/або модифікувати, щоб підтримувати баланс між задоволенням власних потреб та потенціалу, з одного боку, та благом спільноти та інших людей, з іншого.

Сьогодні, спираючись на позитивну психологію, психологію стійкості [8], експерти виділяють не лише роль індивідуальності, а й соціальних ресурсів і добрих соціальних відносин як важливих для благополуччя та належного функціонування. Прагнення до дружніх та підтримуючих стосунків з іншими вимагає не лише вміння просити про допомогу та використовувати її з користю, але й надання підтримки, а також вияв турботи та розуміння до інших. Це лежить в основі соціальних навичок, благополуччя та відчуття сенсу життя. Це також має надихати викладачів, залучених до виховного процесу [7]. З точки зору впливу освіти, важливо, щоб педагоги усвідомлювали, що дитина навчається, спостерігаючи за поведінкою інших людей, і що саме педагоги є найважливішими взірцями для своїх підопічних. Тому вони не повинні обмежувати своє сприйняття процесу виховання лише навмисними освітніми заходами, які вони свідомо здійснюють. Вони повинні повністю усвідомлювати, що є «носіями» певних моделей поведінки, яких діти – учні – дотримуються як навмисно, так і ненавмисно. Освіта не може сприйматися лише як навмисні та свідомі зусилля педагогів, спрямовані на учнів. Потрібен широкий екологічний підхід до цього процесу; це означає для педагогічного психолога займатися не лише розвитком дитини/учня, але й середовищем (наприклад, шкільним кліматом), в якому дитина зростає.

**Висновки.** За всього різноманіття існуючих підходів дослідниками одностайно визнається, що міждисциплінарний, комплексний підхід до вивчення освіти найбільше відповідає його цілісній природі. Шкільні психологи відіграють життєво важливу роль у сприянні академічному, соціальному та емоційному благополуччю учнів. Завдяки оцінюванню, консультуванню, втручанню та дослідженням, шкільні психологи сприяють створенню позитивного шкільного середовища та підвищенню успішності учнів. В умовах війни першочерговими завданнями психологічної експертизи в системі освіти мають стати наступні: вікові особливості й пізнавальні потреби учнів; враховування досвіду (у тому числі й травматичного) учнів; розвиток мотивації до пізнавальної діяльності; розвиток емоційного інтелекту; ресурси посттравматичного зростання та життєстійкості.

Перспективами подальших досліджень є визначення можливостей адаптації зарубіжних методик психологічної експертизи учнів в умовах війни та створення власних, оскільки сьогодні Україна дає важливий урок для освітян і психологів всього світу щодо психологічної допомоги в умовах воєнного стану.

***Література:***

1. Федько В. В. Психологічна експертиза освітнього середовища. *Вчені записки Таврійського національного університету імені ВІ Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. № 4(35 (74)). С. 125-129.

2. Швалб Ю. М. Принципи та моделі психологічної експертизи. *Практична психологія та соціальна робота*, 2000. № 1. С. 22–28.

3. Чепа М.-Л. А. Психологічна експертиза освіти. *Зб. наукових праць. Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*. Т. XII. Ч 5, 2011. С. 337–341.

4. Чудакова В. П. Узагальнення результатів дослідження експертизи організаційно-інноваційного середовища чинник інноваційності та конкурентоздатності особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 6. С. 67-84.

5. Eggerman M., Panter-Brick C. Process and Community Engagement. *Centralizing Fieldwork: Critical Perspectives from Primatology, Biological and Social Anthropology*. 2010. Vol. 4. P. 137.

6. Lindsay G. Educational psychology and the effectiveness of inclusive education/ mainstreaming. *British journal of educational psychology*. 2007. Vol. 77(1). P. 1-24.

7. Mahmoudi H., Brown M. R., Amani Saribagloo J., Dadashzadeh S. The role of school culture and basic psychological needs on Iranian adolescents' academic alienation: A multi-level examination. *Youth & Society*. 2018. Vol. 50(1). P. 116-136.

8. Shapiro E. S., Heick P. F. School psychologist assessment practices in the evaluation of students referred for social/behavioral/emotional problems. *Psychology in the Schools*. 2004. Vol. 41(5). P. 551-561.

9. Sokołowska E. A new approach to the professional role of the school psychologist. *Roczniki Psychologiczne*. 2019. Vol. 22(3). P. 193-211.

**References**

1. Fedko, V. V. (2024). Psykholohichna ekspertyza osvitn′oho seredovyshcha [Psychological expertise of the educational environment]. Vcheni zapysky Tavriys′koho natsional′noho universytetu imeni VI Vernads′koho. Seriya: Psykholohiya – Scientific notes of the Tavrichesky National University named after VI Vernadsky. Series: Psychology , 4(35 (74)), 125-129.

2. Shvalb, Yu. M. (2000) Pryntsypy ta modeli psykholohichnoyi ekspertyzy [Principles and models of psychological expertise]. Praktychna psykholohiya ta sotsial′na robota – Practical psychology and social work, 1, 22–28.

3. Chepa, M.-L. A. (2011) Psykholohichna ekspertyza osvity [Psychological expertise of education]. Zb. naukovykh prats′. Instytutu psykholohiyi im. H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny – Collection of scientific works. Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk NAPS of Ukraine. Vol. XII. Part 5, 337–341.

4. Chudakova, V. P. (2013). Uzahal′nennya rezul′tativ doslidzhennya ekspertyzy orhanizatsiyno-innovatsiynoho seredovyshcha chynnyk innovatsiynosti ta konkurentozdatnosti osobystosti [Generalization of the results of the study of the expertise of the organizational and innovative environment as a factor of innovativeness and competitiveness of the individual]. Osvita ta rozvytok obdarovanoyi osobystosti – Education and development of the gifted individual, (6), 67-84.

5. Eggerman, M., & Panter-Brick, C. (2010). Process and Community Engagement. *Centralizing Fieldwork: Critical Perspectives from Primatology, Biological and Social Anthropology*, *4*, 137.

6. Lindsay, G. (2007). Educational psychology and the effectiveness of inclusive education/ mainstreaming. *British journal of educational psychology*, *77*(1), 1-24.

7. Mahmoudi, H., Brown, M. R., Amani Saribagloo, J., & Dadashzadeh, S. (2018). The role of school culture and basic psychological needs on Iranian adolescents' academic alienation: A multi-level examination. *Youth & Society*, *50*(1), 116-136.

8. Shapiro, E. S., & Heick, P. F. (2004). School psychologist assessment practices in the evaluation of students referred for social/behavioral/emotional problems. *Psychology in the Schools*, *41*(5), 551-561.

9. Sokołowska, E. (2019). A new approach to the professional role of the school psychologist. *Roczniki Psychologiczne*, *22*(3), 193-211.